

Писання, яке зветься «Видовище мислене»... (1615—1616)

Вишенський Іван

ПИСАННЯ, ЯКЕ ЗВЕТЬСЯ "ВИДОВИЩЕ МИСЛЕНЕ", СКЛАДЕНЕ ІНОКОМ, ЯКИЙ СИДИТЬ У ПЕЧЕРІ В ГОРІ І ЯКИЙ СЕБЕ ПИЛЬНО СЛУХАЄ, ПРОТИ ОГУДИ В ПРИЛОГАХ (ДОДАТОК, ПРИПИСКА) ТЛУМАЧЕННЯ АПОСТОЛЬСЬКОГО — ЦЕ ВИДРУКУВАНО В КНИЗІ "ПРО СВЯЩЕНСТВО" ЗЛАТОУСТОГО, НІБИТО ЗЛАТОУСТИЙ ЗАБОРОНЯВ ІНОКАМ З МІСТА В ГОРИ ВІДХОДИТИ, АЛЕ, ПЕВНЕ, САМ ПЕРЕКЛАДАЧ НАПИСАВ ТЕ ВІД СЕБЕ І СОТВОРИВ ПІД ТИТУЛОМ ЗЛАТОУСТОГО ПІДРОБКУ, АБО НАКЛЕП НА БЛАЖЕННОГО¹. ЧИ СЛУШНО ТЕ УЧИНИВ, ЩОБ ДО ІСТИНИ БАЙКИ ПРИКЛАДАТИ І ВАЖИТИСЯ ВИДАВАТИ НА СВІТ, РОЗМІРКУЙТЕ, ХТО СПОДОБИВСЯ МІРКУВАТИ.

Прийдіте, стечітеся на це мислене і словесне видовище, а найбільше предобрий іночий чин, бо заради вас я в осторогу склав оце словесне видовище, щоб хтось не загруз у звабі цього безкорисного світу: щоб із міста не тікати, і у світі та пристрастях разом з мирськими погибати.

Спершу подякуймо за трудолюбність при виданні книжки "Про священство"², бо явно всім: тим, хто не знає про силу достойності священства, подбав відкрити конечну ревність, мудрість і досконалу вправність, проникливість, чи властивіше сказати, подвиг задля людського спасіння Златоустого; благословенне й добре діло сотворене і достойне похвали! Коли ж скінчилася [мова] про подвиг священства, то в прилогах до апостольського тлумачення перекладач письма наклав на Златоустого велику огуду, а ще більший наклеп, і золоту бесіду Златоустого помазав калом — чинити-бо належно не умів, а власне, як бабський богословець, учинив необережно, як це приповідають прості люди. "Зварив, — мовиться, — і пролив". Так і той перекладач, здолавши і пройшовши щирий подвиг, огудою його запечатав, а як саме, молю, послухайте терпеливо, і я вам відкрию.

А так: спершу коротко розповім про справжню і властиво Златоустого побудову, про заголовки всієї бесіди. На початку сказав Златоустий, що священником, вождем і наставником багатьох не може бути такий, хто не досягне просвіти і звершення зі словесною мудрістю, щоб знати, як кого по-різному спасати. До просвіти, за Дионісієм Ареопагітом і за церковним, духовним, подвижним слідом, перший ступінь — очищення, а після очищення входять у просвіту, від просвіти — у звершення і конечне верховне благослов'я; а початок очищення — чернецтво, відречення від світу, втеча від світу і відлучення від людей: гора, печера, подвиг із пістництвом, щоб позбутися старого чоловіка і втілитись у нового (після зцілення пристрастей) чоловіка, яким є Христос. Тому і сам Златоустий голод терпів і через те ішов геть від священства і від мирського мешкання в печеру, коли ще не був зцілений. А коли відчув безпристрасність, тоді знову повернувся до людей, тим більше, що був звішений від бога, що йому належить звершити. Так само й Григорій Богослов відходив у Понт³, Василій Великий — у пустелю, щоб зцілити пристрасті, не задовольняючись однією словесною хитромудрістю без гоєння ества. І всі вони єдиномудрено пройшли слід тісного шляху. Сказав був Василій Великий до Григорія Богослова у творі "Пізнав твоє послання": "Покинув я мешкання у місті, що подібне тьмам злих, себе ж більше там залишити не міг, подібний бо я був кораблю, що плаває в морі, в якому не вміють добре правити кораблем, всі повні неспокою і сумують, що корабель такий малий, а хвилювань довкола нього так багато!" та інше — читай до входження в човен. А потім: "Таке-бо, — сказав, — і наше життя. Живі пристрасті нас з собою носять скрізь, і ми в таких неспокоях, що не берем великої користі від цієї пустелі, а так чинити треба будь-де". І так він говорить про початок подвигу: "Належить нам слідувати за стопами, що очищають

шлях до спасіння: "Коли хто хоче йти вслід за мною, — мовить Христос, — хай зречеться самого себе і хай візьме свого хреста та й за мною йде"⁴, тобто тримати розум у мовчанні навчатися належить. Коли навернений при випробуванні не може бачити те, що лежить перед ним, то належить утвердити світогляд тому, хто дивиться, коли хоче, щоб бачення його було ясне; так і розуму людському, засмученому багатьма мирськими печалями, дуже небезпечно дивитися на істину".

Придивися тут, усякий боголюбче, як огуджено повчання Златоустого: перекладач написав при тлумаченні апостольського послання, ніби Златоустий, сам очищаючись і вдосконалюючись новим іноком, у доброму розумі через безмовність та відлучення від людей, зітлілих од вогню, мирських пристрастей від народження до зрілого віку і смердячих, м'ясом і кров'ю гною рівно з мирськими переповнених, — забороняв їм те: схуднути, й очиститися, і просвітитися, і прозріти до бога, й освятитися, але так само, або ще й пристрасніше, взявши високе ім'я чернецтва, жити разом із мирськими, не відлучаючись од них, з ними валятися в усьому в калі похитливих пристрастей і відчайдушне перебувати в тому іночому образі, або радив конечно відпасти й пропасти (на вічну погибель). Нібито Златоустий докорив ченцям спасінням і радив у тому іночому чині при мирських погибати й пропадати. Тому наклепу на Златоустого, коротко кажучи, не віримо, бо коли Златоустий про мирських турбувався, щоби спасалися, то далеко більше турбувався про іноків, які уже в слід спасіння пішли; адже сам Златоустий мав потребу тікати від мирського вогню в Сігор, щоб не згоріти в огні похитливого гріха; певне, ту ж пораду без сумніву іншим давав.

Поклавши тут одне це тлумачення вислову того Златоустого і прилоги його огуди в ньому, спробуємо іншими святими й самим Златоустим показати той марний і гнилий розум, який більш відповідає бабським байкам, а не богослов'ю Златоустого, а його перекладач причепив до бесіди Златоустого і зважився без сорому видати друком у світ — візьмемо "Перше послання до Коринфян", а заодно шосте учення. Там є: "Хай так просвітиться світло ваше перед людьми". І насамкінець останнє в прилогах чи наклепі від себе прикладеному, що починається від такого: "Був-бо слабкіший від усіх і прив'язався до теперішнього життя; а коли знайдеться хто, котрий трохи пізнає древньої премудрості, то такий міста залишить і торжища, щоб з людьми не жити і іншими звичаями керуватися-іде [такий] у гори. А коли питає його хтось про причину відлучення його від світу, знайде відповідь, яка прощення не має. "Щоб не погубити себе, — скаже, — ані притупити наявних у собі добродійностей, відійду". І наскільки ліпше притупленим тобі бути та інших наvertати, аніж бути на висоті гір і зневажати братію, яка помирає" та інше. Досить тієї висловленої огуди.

На те відповідаю так: ота заборона тікати в гори іноку не йде від Златоустого — це ним самим ми й покажемо. У тому ж слові, тільки вище сказаному: "Хай так просвітиться світло ваше перед людьми", — каже передусім про учителів, апостолів, що були такі трудолюбні і роздільно множили спасительну проповідь. "Той від Єрусалима до Іллірика, той в Індію, той в Мавританію⁵, інші в інші країни всесвітні подалися". Подивися тут, як докоряє домолежням Златоустий. "Ми ж, — каже, — з вітчизни відійти не сміємо, але харчу шукаємо, дому світлого і всілякого іншого достатку. Хто ж бо, — каже, — голодом виморений із нас заради божого слова? Хто в пустелі блукає? Хто ходить далеко? Хто, поруч своїх живучи, про інших потурбується? Хто смерть бере повсякденну?" та інше. З цього можна пізнати, що заборона втікати в гори заради бога і свого спасіння не йде від Златоустого, але від бабських богословів і домолежнів, плотолюбних коханців. Таж-бо мовить Златоустий: "Ми ж з вітчизни піти не сміємо, але до харчу і ласощів, як той пес... домолежно прив'язані". І знову Златоустий: "Хто в пустелях чи в горах блукає заради бога або йде кудись далеко?" Отож бачиш, що та огуда супроти тих, що пішли в пустелю чи в гори, не Златоустова, істинного богословця, але бабія й домолежня, того, хто не хоче з татом і мамою та родичами розлучатися заради Христа. Придивися іще до бабських байок, як іде те

слово огуди, боголюбний читальнику, і що каже домолежний байкомовець. "Коли, — каже, — питає хто про причину у втікача, чому втікає в гори від людей, відповідь словом, яке прощення не має: щоб не притупити, — каже, — добродійності". Те притуплення сміху гідне, бо каже Василій Великий: "Той іще в людській змішанині не тільки не має що притупити від добродійства, але хай буде найбільший верховний хитрословець та філософ, але коли не відлучиться в пустиню від людей і пристрастей усіх мирських, від жодної з них не зможе звільнитися, а коли від них не звільниться, то місця добродійствам, де б їх поселити, не матиме, бо гніздо пристрастей природну і звичну має в ньому під собою основу". Так само каже про те в одному слові до Григорія Богослова "Пізнав твоє послання" через такий вислів: "Належить-бо нам слідувати за стопами преочищеного спасіння, тобто відректися себе, взяти хрест, пройти випробування, мати розум у безмовності, а по тому: "Коли новонавернений при випробуванні не може бачити те, що лежить перед його очима, належить утвердити світогляд тому, хто дивиться, коли хоче бачити ясно; так і розуму людському недобре на істину дивитися, тому, хто, битий багатьма мирськими печалями, сум'яттям і замішанням, і не можна тому, хто не пізнав себе, і не відлучився, і не випробував себе у безмовності". І то тому: "Тут покладено, — каже, — все інше; як не можна, — каже, — писати чи зображати щось на воску, де вже було написано, не загладивши раніше начертаного, так і в душі покласти або заснувати божественних велінь не можна, коли хто не звільниться від давніших пристрастей". Посміяся ж сам із себе, байкотворче, взявши від цього слова сором, якщо кажеш: "Коли питає хто інока, чому від людей чи міського мешкання тікає в гори, відповідає, мовиш, словом, яке прощення не має: щоб не притупити добродійства". А Василій Великий каже: "Інок, який не тікає від людей і не поселиться в пустелі, не тільки не має добродійств, щоб притупити, а ще від жодної пристрасті не вільний і не має місця, де поселити добродійство або покласти, як на воску, доки перших пристрастних образів не зітре і не згладить". Так само Василій Великий показує місце на тому воску з напису на ньому, затерши пристрасті добродійством, де має це робитися, і каже: "До цього й таку велику користь пустиня подає: пригашує наші пристрасті і дає вправу слову, щоб зовсім його не відсікти; як звірів зручніше ловити в студенну пору, так похоті, і гніви, і пристрасті та інше отруйне душевне зло, притишившись через мовчання і не лютуючи від частого роздратування, зручніше бувають переможені" та інше. Досить про цю соромітну мову про непритуплення добродійства через утечу в гори; сам-бо Василій Великий і Златоустий чинять тут оборону й огуду викривають.

Ще відповідаємо на сміховинний виплід бабського богослова або запитувати його будемо, чому безрозсудно говорить: чи розуму позбувся, чи п'яний був, чи об'юродився гаданомудрим, конечним, сліпим і безрозсудним мирським духом, коли так відригав, мовлячи: "Питає хто втікача в гори, чому біжить від людей, то відповідає словом, яке не має прощення: щоб не притупити, — каже, -добродійства". І далі: "І наскільки ліпше тобі притупленому бути та інших навертати, аніж пробувати на висоті гір і зневажати братів, які гинуть". Питаю тебе, бабський богословцю: чи може притуплений когось навернути, а тим більше, коли він, за Василієм Великим, пристрастний і добродійствами не позначений? Чи не сліпець то сліпого водить — обидва в яму впадуть! Чи не хворий то з хворим однаковим недугом хворіють? Хворий хворого лікувати не може, пристрастний і злостивістю зв'язаний пристрастних і злостивістю зв'язаних розрішати і звільняти аж ніяк не може. Той, хто не був у бою й подвизі ратному і не бачив змагання ратних, як може інших навчити ратних управностей та хитрощів їхньої майстерності? А рать не проти плоті й крові, але проти начал, влад, проти світодержців тьми віку цього, проти піднебесних духів злоби більше всіх філософій філософська і вправніша. Як же притуплений і не знаючий нічого з усього цього може врозумляти й навертати інших таких же нетямущих? Яке хочеш бачити навернення від притупленого й невченого в багатолітнім пустельнім подвизі інока? Знову-таки й Листвинник⁶ застерігає й нагадує тим, що вийшли зі світу і ще не уздоровлені від усіх мирських звичаїв та злоби, не вірити аж ніяк помислу, що його вкладає диявол, який радить виходити із пустині, щоб відвідати для користі світ, — він-бо є не від бога,

а від звабника. Так Листвинник каже: "Далі,-мовить,-пробувай у розумі твердому й нерушному, боголюбний іноче, вийшовши із світу у те тризнице, або боротьбу з лукавими духами та з самим собою до кінцевого уздоровлення, і хай тебе не привабить і не примусить ані батьківська любов, ані дружня приязнь та пам'ять чи загальна користь, щоб відвідувати чи допомагати комусь, повернувшись у світ". І Ісаак⁷ у слові про відречення світу так само однодумно про це говорить: "Багато хто з лінивих, розслаблених і пристрасних спокусився спасати і підіймати, хоч самі ще не оживотворились і волі від пристрастей не здобули, отож водно із такими, не подолавши їхньої злоби і впавши в пристрасті тих-таки, загинули". Питаю-бо тебе: яка вигода кому, або пожиток, чи користь, чи хвала богу від погібелі й зіпсуття з багатьма? Чи не ліпше, щоб один спасся, аніж загинув із багатьма? Каже-бо Григорій Богослов: "Ліпше богові, коли буде один спасений, аніж тьма гинучих; ліпше богові, коли буде один оправданий і звільнений, аніж тьма беззаконних, огудників та бого-противних; і ліпше, як сказав господь, щоб з покаяння грішного утішалися отець, і син, і святий дух, і ангели його божії радувалися на небесах, а біси плакали, ніж відпадали б, або погубилися, або зневірювалися, щоб біси веселилися, диявол радувався, а бог був зневажений і оганьблений — і плач буде посланий ангелам". Знай же, байкотворче, що більший пожиток церкві, хвала богу, заступництво родичам і всім взагалі, країні, роду та народу від одного інока, який утік від світу і гніздиться в горах, аніж від того, що з ними у спільному дворі перебуває. А той пожиток показувати виразніше не личить, коли хто в плоті перебуває й подвизі: після закінчення і звершення подвигу бог спасених відкриє й покаже. Однак можна пізнати й зрозуміти пожиток від інока, який утік з миру в гори й сидить там бога ради й терпить, і через самий зовнішній і світський образ та подобу. Глянь, коли має хто два сини чи хлопці, і один за бажанням розірвав узи домашнього перебування й пішов на службу до царя, який володіє всією землею, щоб бути з ним, співперебувати, бесідувати й заступати та покривати своїх від усіх напастей та бід-докук, які наводяться й наносяться через спокусника від влади. А другий хлопець полюбив, лежачи вдома, теплу піч, хату, смаки різних потрав, до яких звик, дурні зборища, ігрців корчемнолюбних і друзів-сміховальців, і в марноті збавляє весь час життя, любить костирство (гра в кості) та інші біснування та непотребства; чи не ліпше радієш, веселишся і втішаєшся тим, хто біля царя перебуває, аніж домолежнем, який з тобою перебуває і безпожиточно валяється. Так само зрозумій і про боже догодження. Бог більший від короля й царя, ці ж бо тільки владою стоять вище людської природи, а плоттю, й кров'ю, і смертю всім рівні; отож даремно й безрозсудно веселитися тими, котрі тримаються біля земних властей, а тими, котрі при бозі перебувають у молитві, печалитися й огуджувати їх, а не славити. Про це досить.

Тому вже наші руські філософи, не маючи місця для відповіді, де б повернутися і прикрити свою соромоту, огуджують утікачів у гори, знову звертаються до латинських ченців для оборони й починають тим гірським утікачам колоти очі й докоряти тим способом, що латинські ченці вдома, у вітчизні лишаються зі своїми, з ними перебувають у людських стосунках, що своїм допомагають, що учать, що костьол свій боронять, що у суперечках віри загал заступають.

На те вам коротко відповім і це від випробування кажу, а не від самохвальства: за одного, що в горах і печерах сидить, руського інока я не проміняв би тисячу домолежних світолюбців, які покояться в палатах, м'ясоїдів, розкішних латинських ченців. А чому не проміняв би, про те велелюбно не казатиму, тільки покажу коротко: бо вони не є духовні поклонники отцю, яких отець шукає, як сказав господь, а вони більше огудники, оскільки папину честь і славу вершать, а не Христову, і жоден не розпинається за Христа, не бореться з пристрастями та єством і на повсякденну смерть страждає, за апостолом, щоб побороти диявола з похотями, пристрастями, що гніздяться в плоті; але всі вони догідники собі й тілолюбці, оскільки голодом та спрагою схуднути не хочуть, а все м'ясом пересичуються, щоб їм кров не висохла і тіло не зів'яло — бояться тілесного страждання, а на це східна церква озброїлась і благодаттю Христа-

бога перемогла диявола і в спасенних та увінчаних стоїть вона перед загальним воскресінням. А коли латинські ченці вчать і проповідують, не ласьтесь на те, бо і диявол учить, і проповідує, і ангелом себе чинить, і прикидається, і народжує неправдивих апостолів, та неправдивих пророків, та неправдивих учителів, за апостолом, — а все бреше, і всіх зваблює. І зводить, і обдурює, щоб засилити й пов'язати у свій підступно плетений полон. Ласьтесь ви, руський народе, на своїх ченців, щоб спасалися, і святились, і богоугодниками були, за Григорієм Богословом, який казав Ісааку Сіріанину: "Це добре, що бога ради благословите, — мовив, — але ліпше, коли освятити себе". Кому? Богові. І далі: "Возлюби повну безмовність більше, щоб наситити голодних світу і привести численні народи до жадання божого, як учинив і звершив Іоасаф⁸, навчений отцем: і землі всі, народ покинув, а сам у горі бога ради життя вів". І про це досить.

Тут тобі, домашньому іноку, який не чув, що з'явили про чернечий подвиг Василій Великий і Златоустий, Листвинник Ісаак, Симеон Новий Богослов⁹, Григорій Синаїт та всі інші, і який не відлучався в пустиню з початковим постригом, щоб загоїти пристрасті, а любить жити й пробувати у світі, у мирських та людських стосунках, покажу коротко, що за пожиток, чи користь дістанеш з тієї приязні мирського співжиття, або, кажучи істотніше, чого не можеш досягти і знати сам собі від таїнств, які служать і належать чернецтву.

Перше. Пісня церковного гласу, яка співається в антифонах¹⁰: "Пустельникам, які вивищуються до блаженств життя" перш за все на тобі не звершиться;

того початкового, тайнотворного, що має бути за образом божим, не досягнеш і ніяк не дістанеш при спілкуванні з людьми. А через те й себе пізнати не зможеш. Затим: честь свою, як сказав Давид: "Та не зостанеться в пошані людина"¹¹ — і ти не розумієш. Затим: тому ж таки подається подальший Давидів вислів: "Перетворіть себе і розумійте, що я є бог" — того богопізнання без відлучення і перетворення в молитовну єдносушу думку, без усілякої мирської мани, не сподобишся ані бачити, ані розуміти.

Друге. Плоти й крові не позбудешся, в яких пристрасті мають гніздо-житло; тим-то і Павлову плоть та кров — царство боже — не візьмеш. Він сказав: "Щоб відкинути за першим поступуванням старого чоловіка, який зотліває у звабливих пожадностях та відновлятися духом нашого розуму і зодягнутися в нового чоловіка"¹² — цьому найбільший прохач: нічне неспання, псалтир і поклони.

Третє. Оскільки пристрастей свободи не досягнеш подвигом, мудрості духа святого не сподобишся бачити, тільки чужим розумом проказуватимеш ті казки, коли ти упремудрений світською наукою, а дихати духа святого духом своїм без старання не можеш.

Четверте. Триєдине таїнство в бога віри пізнати не іюжеш, не сподобишся розумно бачити блискавку трисяйного божества, а затим: не дістанеш від благодаті й честі, належної християнину, не поклонишся сином отцю в душі, не наречешся спадкоємцем божого царства, бо для того змоги не матимеш.

П'яте. Не сподобишся і не досягнеш бачити освячення розуму, від якого й тіло святиться, по чому іде в тих, котрі доспіли, невимовна радість, утіха, мир, слава, всерадіння і торжество разом з ангелами. Досить про подвиг іночої трудолюбності.

Через це і вислів Симеона Нового Богослова про те виписую тобі, який таке в собі має: "Є три речі, — каже, — в яких согрішають люди: думка, мова і діло. З них перша винна, що від двох останніх согрішається. Постараємося, скільки сили, щоб освятилася думка наша в душі; заради того був той чоловік, для того він був розп'ятий. помер і воскрес. Це-бо є і воскресіння в

теперішнім віці, хай же і в майбутнім дістануть тілеса душ тих, що сподобляться встати, божественне воскресіння, воскресіння єства, — для догоджання йому не пошкодуємо крові та життя, і потроху хай ті, в кого думка незцілена, в першу чергу візьмуться цього досягати, нічого не шкодуючи, щоб божу милість до того прихилити. Це-бо і в визволення, послане людям своїм, це велика милість, це очищення, це розрішення великої роздільної ворожнечі, це нетління, це вічне життя, це з людиною боже примирення, і це є убогий духом і чистий серцем, а такий уздрить господа".

Цього всього, світолюбний іноче, серед людей без пустельного подвигу дістати не зможеш ніяк, а коли не дістанеш, то знай про те, що іноком ти став тільки на ім'я, а ділом будеш утікач і полоненик у ворогів. Казав-бо і Василій Великий про безплідних, які тільки одержує одягу, на неї сподіваються, але ніякої їм користі від самого образу. "Не всі, — казав, — помишляйте спастись чи в спільножительних обителях, чи в осібних місцях, призначених для іночого життя". А чому? "Оскільки багато, — каже, — приходить до добродійного життя, але мало і дуже мало таких, хто ярмо його підіймає, тобто належно справляє чернецтво".

Послання написано на переклад 16-ї еклоги книги "Ота в святих отця нашого Іоанна Златоустого... книга про священство", Львів, 1614 р., що є уривком із шостої бесіди Златоустого. Дата написання твору припадає на час між 1615 — 1616 рр.

1. ... перекладач написав те від себе і сотворив..., наклеп на блаженного — Див. про це у передмові.
2. Книга "Про священство" Златоустого вийшла в братській друкарні, переклав її Гаврило Дорофійович — український поет, перекладач, редактор книг львівської братської та київської лаврської друкарень у першій половині XVII ст.
3. Понт — південносхідна область Малої Азії.
4. Євангеліє від Марка, VIII, 34.
5. Іллірик (Іллірія) — у давнину загальна назва місцевостей, заселених варварами на північ від Греції та Італії до Дунаю; Мавританія — область у північно-західній Африці.
6. Листвинник, (Листвичник) Іоанн (бл. 525-606 рр.) — християнський богослов, автор книги "Листвиця". Прожив сорок років самотою в печері на г. Сінай.
7. Ісаак — це Ісаак Сіріанин (Сірий), християнський богослов, який жив у другій половині VII ст.
8. Іоасаф — царевич, якого відлюдник Варлаам навернув у християнство, жив у пустині 25 років і помер у печері; персоваж поширеного в Європі (й на Україні) середньовічного християнського роману "Варлаам і Йоасаф").
9. Симеон Новий Богослов (?-1032) — християнський богослов-проповідник, аскет, прожив у пустині 13 років.
10. Антифони — в церковному богослужінні два хори, розділені на два криласи.
11. Псалтир, XLVIII, 13.

12. Послання Павла до ефесян, IV, 22-24.

Джерело: *Вишенський І.* Твори / З книжної української мови перекл. В. Шевчук; передм. і приміт. В. Шевчука. — К.: Дніпро, 1986. — 247 с.

Постійна адреса: http://ukrlit.org/vyshenskyi_ivan/pysannia_yake_zvetsia_vydovysche_myslene